

"SÅSOM BARN" - SÄTT ATT SE PÅ BARN I URKRISTEN TID

Lars Hartman

Rubriken ovan skulle kunna missförstås. Som om dess andra del hade lytt "barn enligt Nya testamentet", och således lett en eller annan läsare att tro att det här skulle följa en genomgång av nytestamentligt och kanske också gammaltestamentligt stoff som skulle utgöra en grund för en teologi om barn. Men nu är det inte min avsikt att göra något sådant, utan snarare att utan märkvärdigheter sätta in några utsagor från den första kristna tiden i sitt kulturhistoriska sammanhang. Exemplet kunde göras fler, både de utombibliska och de bibliska. Men de anförda kan kanske vara belysande nog.

I 1 Tim 2:15 och 5:15 kommer en Pauluslärjunge med några vändningar som vållat åtskillig irritation i senare tid. I några förmaningar angående kvinnorna står där bl a: "hon skall räddas när hon (eller: genom att hon) föder barn..." (2:15). I 5:14 sägs "jag vill att de unga änkorna ska gifta sig, föda barn, förestå huset..." Det vore lätt att dra många paralleller från samtiden till vad brevet har att säga om kvinnorna, och man skulle t ex kunna diskutera innebörden av att förf delar vad som är gängse synsätt, men kanske hellre varför han över huvud taget finner anledning till att förmana på det här sättet. Men detta skulle föra oss bort från det som de här sidorna ska ägna sig åt. I stället ska jag bara påminna om att bakom de båda vändningarna i 1 Tim står dels vad som hölls för ett normalt faktum, dels vad som var en allmänt delad grundsyn på äktenskapet. Det faktum jag åsyftar är att det bara var undantag att människor som var gifta inte fick barn - när så inträffade förelåg i regel sterilitet. Så hölls också barnalstrandet för att vara ett huvudsyfte med äktenskapet - även om man också visste att framhålla gemenskapen mellan makarna som ett värde. Se t ex vad Hierokles (100-t. e. Kr., Stob. 4.24.14) skriver:¹

Vad gäller äktenskapet och barnalstrandet skall vi också behandla ämnet att ha många barn. Det är på sätt och vis i enlighet med

naturen och i enlighet med äktenskapets väsen att alla barn som föds, eller åtminstone de flesta, skall behållas. Men av dåliga skäl tycks mig många inte följa denna anvisning, och det på grund av kärlek till rikedom, och eftersom de tycker att fattigdom är det värsta onda.

Så utvecklas hur föräldrar och också mor- och farföräldrar behöver barn till sin hjälp, hur de är till glädje för övrig släkt, och framför allt att fäderneslandet behöver barnen.

I Hierokles-citatet skymtar sedvänjan att sätta ut barn. Det ingick nämligen i faderns rätt (*patria potestas*) att avgöra om ett välskapt nyfött barn skulle behållas eller sättas ut. I det senare fallet var dess öde att dö, eller också blev det omhändertaget av andra, vilket var rätt vanligt. Som framgick av Hierokles' text var det familjeekonomi som spelade in när fadern tog ställning. Så blev det framför allt flickor som sattes ut, ty de hade små möjligheter att försörja föräldrarna, och när de giftes bort, kostade det att få ihop en hemgift.² Men hade det nyfödda barnet något fel, var det barmorskans plikt att döda det. I det samhälle som Areios Didymos, kejsar Augustus' närmast stoiske lärare, ville ha skulle det vara så här (Stob. 2.7.26):

I lagen skall bestämmas att det inte är tillåtet att uppföda ett barn med något lyte, men inte heller att sätta ut ett friskt barn.³

Det är nyttosynpunkter som anføres mot att man ska sätta ut barnen. Men bland samtida judar fördömdes sedvänjan (Or. Sib. 3.765 f.) och, får man antaga, även bland de första kristna. De första kristna texterna som direkt markerar att man tog avstånd från bruket (liksom från abort) hör hemma bland de s k apostoliska fäderna. Ett exempel är Did. 2.2, där "de två vägarnas" etiska undervisning bl a säger:

du skall inte utöva trolldom, du skall inte abortera ett barn, du skall inte döda din avkomma, du skall inte ha begärelse till din nästas egendom...⁴

Skälen till att judarna skilde sig från sin omgivning i detta avseende är helt visst tanken att barnen, en "Herrens gåva" (Ps 127:3), är medlemmar av Guds utvalda folk. En gudsrelation i någon mening bestod redan för fostret: "du sammanvävde mig i min moders liv" (Ps 139:13), och pojarna fick genom omskärelsen på åttonde dagen förbundets tecken.⁵

Utän att överallt överta omskärelsen har, verkar det, de första kristna inte ifrågasatt judisk praxis att inte sätta ut barn. Vilken ideologi de haft bakom vet vi inte säkert. Men på något sätt bör 1 Kor 7:14 nämnas i det här sammanhanget. Där ger Paulus anvisningar för hur man ska bära sig åt i äktenskap där ena parten blivit kristen, medan den andra förblir hedning. Paulus vill på något sätt tillämpa Jesu lära om det livsvaraktiga äktenskapet, men för hedningen gäller inte dessa ideal. Paulus löser det så här: "om en kvinna har en icke-kristen man, och denne samtycker till att bo ihop med henne, då må hon inte lämna mannen" (v. 13). Därefter bemöter Paulus av allt att döma en tänkt invändning att den kristne skall vanhelgas eller besmittas av att leva med en hedning och hävdar att så inte är fallet: den icke-kristna parten "är helgad" genom den kristna. Som ytterligare ett argument tillfogar han så: "annars vore ju era barn ore, men nu är de heliga" (v. 14). Kommentatorerna är villrådigare: är barnen "heliga" därför att de är döpta eller enbart därför att de har en kristen far eller mor? (Fortsättningen i resonemanget visar i alla fall att "helgandet" i v. 14 inte betyder att vederbörande hedning ändå är ett slags kristen - hoppet är att denne ska bli kristen: "tänk, kvinna, om du kommer att frälsa din man".) Hur som helst: barnen är indragna i gudsfolkets sfär, den som är bestämd av Gud, alltså är "helig".

Att vara barn innebär att ha sitt liv och sin försörjning, livsuppehållet i ordets strikta mening, från föräldrarna. Det beroendet visade sig från en negativ sida i fadersrättens möjlighet att sätta ut det nyfödda barnet. Dess positiva sida visar sig t ex i Jesusordets illustration av vad som är naturligt för en far: "Vilken man hos er ger sin son en sten när han ber om ett bröd, eller räcker honom en orm när han ber om en fisk?" (Matt 7:9 f.).

Man var förstas på det klara med att olika

föräldrar får olika barn, att barnens karaktär beror på hurdana föräldrarnas personligheter är. I traktaten om barnuppfostran (som falskeligen tillskrivs Plutarchos) är därför författaren mycket noga med att barn helst ska vara av god börd, och att en man som vill skaffa sig barn "inte ska ge sig i lag med vilken kvinna som helst" (1 B). Likaså menar han att det t ex inte är bra om fadern är berusad när barnen avlas, ty det kan få skadliga följder för barnets karaktär (1 D-2 A).

När det gällde synen på barnens natur, är några skillnader knappast för handen mellan å ena sidan judiska och kristna vittnesbörd och å den andra sidan andra antika sådana. Se t ex vad Theano (en - eller ett par - kvinnlig(a) pytagoré(er); svärdaterad text) skriver:

Jag hör att du skämmer bort dina barn. Det är en god moders plikt, icke att söra för det som är behagligt för barnen utan att leda dem till måttfullhet. Se upp så att du inte handlar som en mor som inte älskar sina barn utan bara söker behaga dem. Ty när det behagliga är barnens följeslagare, gör det dem ouppfostrade...⁶

Eller "Plutarchos" (Om barnuppfostran 2 E-F):

Vilka träd växer inte snett och bär dåligt med frukt, om de inte sköts? Men om de tuktas rätt, bär de frukt och bringar den till mognad. Vilken kroppslig styrka försvagas inte, ja förstörs, genom vanvård och lyx och dåliga levnadsvillkor?... Vilka hästar lyder sina rytare om inte de som blivit väl tämda, och vilka visar sig inte svärtyglade och bråkiga om inte de som fått förbli otämda?⁷

Naturligtvis kände en läsare av Ordspråksboken igen sig: "den som spar sitt ris, han hatar sin son, men den som älskar honom agar honom i tid" (13:24). Och naturligtvis är det sådana ideal som återklingar i de sk hustavlorna i Kol (3:20) och Ef (6:1-4), där det i det senare stället krävs att barnen skall lyda föräldrarna och de senare fostra de förra "i Herrens tukt och förmaning".

Under dessa strävt formulerade ideal ligger som en grundläggande uppfattning att man på ett självklart sätt höll barn som primitiva, svaga, okunniga, ja de var ett slags råmaterial, och det måste till målmedvetet arbete för att det skulle bli något av dem. "Plutarchos"

hävde således i den redan citerade traktaten om barnuppfostran (2 B-C):

När det gäller dygd måste sägas... för att man skall nå ett riktigt handlande måste tre ting samarbeta: naturen, förnuftet och ethos. Med förnuftet avser jag inläringen och med ethos avser jag övningen.⁸

Vändningen ovan i Ef, "Herrens tukt och förmaning", har judisk klangbotten under sig. Ty för judarna, såväl i Palestina som utanför, var det en helig plikt att uppfostran skulle leda till ett liv efter Guds lag. Josefus skriver således för en icke-judisk läsekrets så här om sitt folks förhållanden: "Barnen bör lära sig Lagen såsom det första och det bästa de kan lära sig, och den skall ge dem lycka" (Ant. 4.211). Eller Filon:

To m innan de fått undervisning i de heliga lagarna och de oskrivna brukna, får de lära sig, så att säga från det att de ligger i lindor, av föräldrar, lärare och uppfostrare att tro på Gud, världens ende fader och skapare (Leg. 163).

Steg för steg fick judiska barn, pojkar såväl som flickor, genom att delta i familjens liv, tillägna sig hur man höll sabbaten, hur man fastade, firade påsk osv. Vi får dock inte glömma att barn i icke-judiska familjer på ett inte olik sätt lärde sig den fäderneärvda religionen sådan den tog sig uttryck i myter som berättades för dem, och såsom den gestaltades i hemmets religiösa riter.⁹

Om de judiska flickornas träning i lagen hör vi inte mycket, däremot mer som går i samma stil som den text där Syraks son bekymrar sig så här:

En dotter är sin fader en anledning till hemligt nattvak, och oron för henne förjagar hans sömn: medan hon är ung, för att hon skall bli överårig, och när hon blivit gift, för att hon skall bli försmådd av sin man; medan hon är jungfru, för att hon skall bli vanärad och i sin faders hus bli havande; när hon har man, för att hon skall begå något felsteg eller i sitt äktenskap bli ofruktsam (Syr 42:9 f.).

Den utanför Palestina hemmahörande juden bakom Pseudo-Phokylides' sentenser hade liknande bekymmer, men handlingssättet var mer än judiskt, ja det var regel, åtminstone i de högre samhällsklasserna hos grekerna. Sentensen lyder:

Behåll jungfrun i de väl stängda gemaken, låt ingen se henne utanför huset innan hon är gift (215 f.).

Det här sättet att tala och tänka om barns primitivitet och om vikten av att vara sträng mot dem skulle kunna få en att tro att kärleken mellan föräldrar och barn inte var något man räknade med. Naturligtvis var så inte fallet. I själva verket är redan skälen till en del av de bistra uppmaningarna till föräldrarna uppfostrarna att författarna fruktar att föräldrarna är för ömsinta mot sina barn. Plutarchos skrev t o m en hel traktat i ämnet: Om kärleken till avkomman. Han utvecklar värtaligt hur i naturen de vilda djuren tar hand om sina ungar. Så har naturen inrättat det, människan till föredöme (495 A). Den har också ingivit människan tillgivenhet för sina barn och inplantat i henne en vilja att ta hand om dem (496 A, B).

Även om patria potestas gav fäderna långtgående fullmakt - och plikt - att straffa sina barn vid deras uppfostran, är det dock inte heller sällsynt att antika författare hävdar att det är bäst att ta det varligt med strängheten; således skriver den föregivne Plutarchos i den flera gånger citerade skriften om barnuppfostran:

Barn bör ledas till det goda genom uppmantran och resonemang, och, vid Zeus, inte genom slag och misshandel. Sådant passar slavar mera än friborna. Ty annars blir de stela och avtrubbade, och skälver inför uppgifterna, dels på grund av smärtan från slagen, dels på grund av kränkningarna (8 F).

Det är således inte någon särskilt originell eller speciellt kristlig psykologisk insikt som ligger bakom formuleringarna i Kol:s hustavla: "reta inte upp era barn, ty då tappar de modet" (3:21).

Vill man söka efter något speciellt i den citerade hustavlans synsätt, må man kunna göra det genom att begrunda om inte kontexten sätter förmaningarna i ett speciellt perspektiv. De ingår nämligen i en applikation av vad som skulle kunna kallas ett Kristus-mönster, som införs i Kol 3:10; där talas det om att ha klätt på sig (eller, i presens infinitiv, att klä på sig) "den nya människan" som "blir en bild av sin skapare" (så 1981 års övers.). I Kol 3:12-4:1 tror jag man finner en tillämpning av detta mönster som tar upp tillämpningar i kejsarti-

dens stadskultur av tio Guds bud; där skulle då "hustavlarna" ta upp och utveckla budet om att hedra föräldrarna,¹⁰ men i ljuset av modellen "den nya människan".

Det hittills sagda ger kanske lite fylligare klangbotten under olika sätt att tala om barn i nytestamentliga texter. Således ligger t ex flera av de anförda synsätten bakom när människor kallas Guds barn: de har sitt liv, biologiskt, socialt, men framför allt religiöst, från honom (t ex Gal 3:26: "alla är vi Guds barn genom tron"), men dessa hans barn ska också präglas av sin fars karaktär: "älska era ovänner och be för era förföljare och var så er himmelske fars barn" (Matt 5:44 f.).

Tanken att barn är oförståndiga, obildade och primitiva ligger förstas bakom när Paulus skriver till korinthierna att inte vara "barn vad gäller förståndet" utan i stället vara "barn vad gäller ondskan" (1 Kor 14:20)¹¹. Det senare ledet förutsätter inte en idé att barnen skulle ha en naturlig oskuld - mycket skulle kunna läggas till det redan anförda som vederlägger en sådan föreställning. Detta även om man kanske inte går så långt som att hävda att "människans uppsåt är ont alltifrån ungdomen" (Gen 8:21). Nej, i det citerade 1 Kor 14:20 är det just avsaknaden av kultur och träning som avses också när det gäller barnslighet i det onda; innebörden är: visa er oerfarna och oskolade i att göra vad ont är.

Samme Paulus - ogift som han är - använder också barn-förälderrelationen bildligt. Han skaffar sig avkomma genom sitt arbete som missionär. Onesimos, Filemons slav, är ett sådant "barn", korinthierna tillhör samma kategori (1 Kor 4:14 f.; 2 Kor 6:13; 12:14). En annan aspekt av föräldrar-barn-bilden brukar han när han för samma korinthier hävdar att det inte är barnen som sparar åt föräldrarna utan föräldrarna åt barnen (2 Kor 12:14). Ovan skymtade hos Hierokles' text om barnens nyttighet för föräldrar och samhälle ett synsätt som verkade vara helt motsatt. Förklaringen är förstas enkel: det är de små barnen som är beroende av föräldrarna, ja att så var fallet kunde antika författare hålla för en naturens lag.¹² Korinthierna som tenderar att göra sig så märkvärdiga jämförs alltså diskret med småbarn. Det var när barnen blev större och vuxna som de kunde, ja, skulle, ta vård om föräldrarna. Jfr

Mark 7:11 f.: om sonen som säger: "jag ger i stället det som offergåva som skulle varit mitt understöd åt dig."

När den naturliga tillgivenheten mellan föräldrar och barn bryts, då är det en kris för de grundläggande värdena. Så räknas till de yttersta plågorna just detta att familjebanden slits av: en far lämnar sitt barn åt döden och barn förräder sina föräldrar (Mark 13:12 parr.).

Paulus använder sig också av motivet att föräldrar hyser en självklar tillgivenhet för barnen. Korinthierna är hans "älskade barn" (1 Kor 4:14). I 1 Thess 2:7 jämför han sig t o m med en mor som ömsint tar hand om sina barn, för att några versar längre fram strax se sig som fadern som förmanar (v. 11). Här i 1 Thess är han en relativt huld far, men i 1 Kor 4:16-21 är han karskare: "vad vill ni: ska jag komma till er med käppen eller i kärlek och mildhet?" (v. 21). Redan här hos Paulus ser vi att uppfostraren inte bara var busen, och vi känner igen detta från det antika materialet, liksom från talet i hustavlorna i Kol och Ef om moderation i skärpan.

På ett annat sätt är konventionerna bakgrund när Lukas berättar om hur Jesus med sina föräldrar vallfärdar till templet. Å ena sidan är den ålder som anges - tolv år - den ungefär vid vilken det judiska barnet ansågs börja kunna ta ett eget ansvar för att hålla Lagen. Å andra sidan bygger episodens verkan på läsaren i stor utsträckning på dennes normala förväntan att en pojke på tolv år gott och väl kan brista åtskilligt i mognad. Här emot sätts så scenen där tolvåringen visar sig vara så erfaren och kunnig att folk förvånas över hans förstånd och "hans svar" - som om lärarna frågade för att själva få veta, eller ska vi bara tänka oss att de prövade pojken's kunskaper? Mot slutet av berättelsen målar Lukas likafullt bilden av det ideala barnet: "han var dem underdånig" 2:51. Jfr pauluslärjungen i Kol 3:20: "ni barn, lyd era föräldrar i allt". Vilken lärare som helst i antiken skulle känt igen sig.

Om vi härnäst erinrar oss den bekymrade fadern som Jesus Syrak beskrev med sådan inlevelse en situation som också hade sin motsvarighet utanför judiska kretsar, då får vi en naturlig bakgrund till det Paulus skriver i 2 Kor 11:2. Han är där ängslig att några

”superapostlar” ska leda korinthierna bort från det de fått från honom: ”jag har ju trolovat er med en enda man, Kristus för att överlämna en ren jungfru till honom...”.

Mot bakgrund av de här rapsodiskt sammanförda dragen i antika sätt att se på barn vänder vi oss slutligen till två scener i evangelierna. I den ena är situationen en tvist mellan Jesu lärjungar om vem av dem som är störst. Jesus ställer då ett barn i kretsen, omfamnar det och säger: ”den som tar emot ett sådant barn i mitt namn han tar emot mig” (Mark 9:33-37).

Kompositionen är lös i Mark, men detta är inte platsen att diskutera textens redaktionshistoria. Men i den kristna församling i grekisktalande miljö där Mark först fungerade, får nog Jesu litet överraskande attityd mot barn bli en bild för hur den kristna församlingen skulle förhålla sig till de ringa eller oborstade individer som kan ha sökt sig till den. Jag tror det är riktigt att associera till Kristusmönstret i Kol 3 igen. Där eliminerades de etniska, sociala och religiösa gränserna: ”där är inte grek eller jude, omskurna eller oomskurna, barbar, skyt (detta folkslag gällde enligt talesättet som bestående av särskilt råa och ociviliserade sluskar), slav eller fri, utan Kristus är allt i alla” (3:11).

Matteus har vid bearbetningen av Mark givit texten en annan innebörd, i det att han först låter Jesus säga: ”om ni inte omvänder er och blir som barn, kommer ni inte in i himmelriket. Var och en som alltså gör sig låg som

detta barn är störst i himmelriket, och den som tar emot...” (Matt 18:3 ff.). Matteus är just angelägen om vad det är att omvända sig, vad som är den rätta kristna attityden, den av ödmjukhet. Det är ju han som till skillnad från (den ursprungligare) Lukas-texten låter Jesus saligprisa dem som är fattiga ”i anden” (5:3). Han utnyttjar dock samma bildvärde i föreställningarna om barnet som Markus, men vänder det åt annat håll.¹³

Den andra evangelietexten jag vill röra vid är Mark 10:13-16. Historiskt sett återspeglar också den en originell hållning hos Jesus. Inte heller här bekymrar vi oss om traditions- och redaktionshistorien utan nöjer oss med vad som sannolikt är Mark-perspektivet. Här kommer vi då i närheten av det som Matteus gjorde av den föregående texten, alltså till frågan om vad som är den riktiga hållningen inför Guds herravälde när det erbjuds människor: ta emot det såsom ett barn tar emot. Vi påminns alltså om barnets beroende av föräldrarna som försörjer det och kanske om dess sätt att självklart hysa förväntan inför dem.¹⁴

Det stoff vi ganska snabbt rört vid härovan är, såsom antytt, inte täckande och inte så fylligt. Möjligen har här mött litet grand som förut var okänt för läsaren, och den som vill bilda sig en grundad uppfattning om barns ställning och om hur man såg på barn på olika sätt i antiken kanske härav kan få inspiration till att gå vidare för att få veta mer.¹⁵

SLUTNOTER

- ¹ Se också t ex Hierokles 4.22.21-24 (Stob.); Plut., Äktenskapsråd 142 E.
- ² Se L. Portefaix, *Sisters Rejoice* (Coni. bibl., NT Ser. 20), Stockholm 1988, 10 f.
- ³ Se vidare Portefaix, op. cit., 11.
- ⁴ I utvidgad form i Barn. 19.5. Se också Diogn. 5.6.
- ⁵ Berättelsen om hur rabbi Shammai byggde en liten lövhydda över ett nyfött barn visar att han inte ansåg omskärelsen som den rit varmed barnet upptogs i förbundsfolket och blev förpliktat att stå under förbundets regler; det räckte med att barnet var judiskt (Sukk 2.8; Bill. 2,145).
- ⁶ Städele, Briefe d. Pyth. 166.
- ⁷ Bilden är den samma i Syr 30:8: "en häst som inte tämjes blir bångstyrig, och en som inte hålls efter blir självsvaldig".
- ⁸ I sammanhanget visar det sig att förf., med "naturen" också avser det jag ovan vidrörde rörande vikten av att de som avlar barnet s a s har bra stamträd.
- ⁹ Se Portefaix, op.cit., 34-42.
- ¹⁰ Jag har utfört detta i L. Hartman, *Code and Context: A Few Reflections on the Parenthesis of Col 3:1-4:1*, G.F. Hawthorne, O. Betz (utg), *Tradition and Interpretation in the New Testament*, festskrift till E.E. Ellis, Grand Rapids, Tübingen 1987, 237-247.
- ¹¹ Jfr också Kor 13:11: "när jag var barn....".
- ¹² Se t ex Plut., Om att älska rikedom 526 A; Filon, Moses II.245.
- ¹³ I Joh är det vidareutbildat och tillämpat på dopet (3:3, 5).
- ¹⁴ Tillämpningen på dopet hålls i allmänhet för sekundär i förhållande till evangelister och urkyrka, detta trots Cullmanns idé om att "hindra" skulle återgå på en fråga ställd i dopriten.
- ¹⁵ En startpunkt kan utgöras av bibliografierna i Theol. Wörterb. z. N.T. V, 636, och X:2, 1209.

Summary

"LIKE CHILDREN"

Material from Antiquity is cited to shed some light on how one thought of children in the environment of Early Christianity - and, as a rule, also among Christians of the first generations. E.g. the following features are touched upon: the father's right to expose newborn children (rejected by Jews and Christians, who have regarded them as members of the people of God); children's dependence on their parents; the need for harsh education

because of children's uncultivated, primitive nature; transmission of religious heritage through participation; the natural love between parents and children. Against this background some New Testament text are brought in viz. Mt 5:44 f; 18:13 ff; Mk 7:11 f; 9:33-37; 10:13-16; 13:12; 14:20; Lk 2:41-52; 1 Co 4:14 ff; 7:13 f; 2 Co 6:13;11:12; 12:14; Gal 3:26; Eph 6:1-4; Col 3:20 f; 1 Ths 2:7.